

МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Матвєєва Лілія Георгіївна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та філософії права
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Належний захист прав дитини є складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу та важливим напрямом правової політики держави. З урахуванням реалій сучасного світу значно підвищилася увага громадянського суспільства та державної влади до проблем формування сприятливого, гуманного, безпечного середовища для розвитку та соціалізації неповнолітніх. Основні напрями вдосконалення профілактики злочинності неповнолітніх включають: гуманізацію кримінальних покарань, застосування превентивної практики, підготовку висококваліфікованих кадрів ювенальної поліції, соціальних психологів, впровадження процедури медіації (відновного правосуддя).

Важливість медіації як технології відновного правосуддя щодо неповнолітніх підтверджується й тим, що цю проблему досліджують багато українських та зарубіжних учених. Відновне правосуддя, на думку сучасних дослідників, виступає новим, закономірним та природним етапом еволюції кримінальної відповідальності.

Однією з перших країн у Європі, яка почала застосовувати відновний підхід до проблем злочинності та її наслідків, є Великобританія. Головною метою програми відновного правосуддя було поширення інформації про альтернативи кримінальному правосуддю у справах неповнолітніх [1, с. 142-143].

За останні десятиріччя Україною прийнято низку міжнародних нормативно-правових документів щодо застосування відновного правосуддя. Підґрунтям можливості застосування медіації у кримінальному судочинстві України є поява у Кримінальному процесуальному кодексі України положень щодо можливості укладання угоди про примирення сторін.

Враховуючи рекомендації міжнародних правових актів та слідуючи світовим практикам, з 2019 року в нашій державі впроваджений пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину». Відповідно до спільного наказу

Міністерства юстиції України та Офісу Генерального прокурора «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21 січня 2019 року № 172/5/10» від 17 квітня 2020 р. № 1473/5/194, пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» поширений на всю територію України [5; 6].

Пілотний проєкт ґрунтується на концепції відновного підходу у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків та нетяжких злочинів, вчинених неповнолітніми, і передбачає організацію комунікації між такими неповнолітніми й потерпілими від вчинених ними правопорушень, з метою виправлення заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх з кримінального процесу з обов'язковим вжиттям заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним кримінальним правопорушенням.

Участь неповнолітнього у відновному правосудді – це можливість виправити ситуацію з нанесеною шкодою для потерпілої сторони, зробити висновки та більше не вчиняти кримінальних проступків і правопорушень. Важливу роль у відновному правосудді як альтернативи вирішення кримінально-правових конфліктів відіграють правоохоронні органи. До регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги з прокуратури надходять заяви про участь у програмі. На цій підставі видаються відповідні доручення адвокатам, які виступають у ролі посередників. У приміщеннях регіональних центрів відбуваються зустрічі між посередником та сторонами – підозрюваними, їх законними представниками та потерпілими.

Для забезпечення реалізації пілотного проєкту можуть утворюватися робочі групи за участю прокурора, соціального працівника, психолога, представників регіонального центру та органу пробації. Посередниками у цьому процесі виступають адвокати, які співпрацюють із системою безоплатної правової допомоги та успішно пройшли навчання з теми «Базові навички медіації у кримінальному процесі». Вони сприяють сторонам у примиренні та допомагають з'ясувати, якого саме відшкодування потребують сторони.

Посередник на зустрічі зі сторонами роз'яснює їм процедуру Програми, її наслідки, надає можливість сторонам дійти згоди щодо умов угоди і в разі згоди сторін на її проходження надає їм примірну форму угоди для ознайомлення і визначення дати наступної зустрічі для її укладення. У разі неможливості чи відмови сторін від укладення угоди інформує про це регіональний центр. Для визначення заходів, що можуть бути передбачені в угоді, а також отримання консультативної підтримки з питань їх обрання стосовно конкретного неповнолітнього регіональний центр укладає меморандуми про взаємодію з Державною

установою «Центр пробації», установами, організаціями, діяльність яких спрямована, зокрема, на розвиток особистості неповнолітніх, їх ресоціалізацію.

Програма відновлення включає певні етапи, кожен з яких має свої завдання: оцінка можливості застосування програми відновлення і отримання згоди сторін на участь у Програмі відновлення; підготовка до проведення медіації; проведення процедури медіації; моніторинг виконання угоди про застосування Програми відновлення. Перевага застосування медіації полягає в тому, що сторони мають можливість почути одне одного. Медіатор допомагає налагодити діалог та укласти угоду, яка б задовольнила обидві сторони [2]. Ідеальним результатом медіації має стати медіативна угода, що містить всі умови, про які домовилися сторони. При цьому обов'язковими умовами є письмова форма угоди і наявність підписів обох сторін.

Успішне проходження програми відновного правосуддя для неповнолітніх є реальною підставою для звільнення їх від відповідальності. На кінець 2020 року прийнято рішення суду щодо звільнення 84 неповнолітніх від кримінальної відповідальності. З 2019 року і станом на 1 квітня 2021 року взяти участь у проєкті запропоновано 656 неповнолітнім, у 210 випадках отримано згоди обох сторін (неповнолітнього та потерпілого). Укладено 162 угоди про застосування Програми відновлення. Пройдено успішно 141 Програму. У 105 випадках суд уже ухвалив рішення про звільнення учасників програми від кримінальної відповідальності. Окремі учасники програми ще очікують рішення суду або не завершили проєкт успішно, зокрема сторони відмовилися від укладання угоди про примирення або неповнолітні не пройшли програму ресоціалізації [3].

Результатом участі у Програмі відновлення має стати відчуття завершеності конфлікту та відновлення справедливості у конкретних випадках. Разом з тим, про те, що в Україні реалізується пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», знають лише 18,2% підлітків, які взяли участь в опитуванні, проведеному в травні 2021 року молодіжним проєктом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні U-Report у співпраці з Координаційним центром з надання правової допомоги [4]. Таким чином, для ефективного впровадження відновного правосуддя у роботі з неповнолітніми правопорушниками важливою є правовиховна та правоосвітня робота з усіма суб'єктами щодо правових підстав та правових наслідків застосування до дітей, які вчинили правопорушення, альтернативних покаранню заходів впливу.

Література:

1. Боброва О.М. Горова А.О., Землянська В.В., Прокопенко Н. М. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід. К.: Наш час, 2006. 164 с.
2. Відновне правосуддя для дітей: перші успішні кейси. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-ditey-pershi-uspishni-keysi>
3. Відновне правосуддя для неповнолітніх: як це працює. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-nerovnoolitnih-yak-tse-pratsyue>
4. Кожен п'ятий опитаний підліток знає про програму відновного правосуддя. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/kozhen-p-yatuj-opytanuj-pidlito> Відновне правосуддя: результати та виклики 2020 року. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/vidnovne-pravosuddya-rezultaty-ta-vyklyku-2020-roku/k-znaue-pro-programu-vidnovnogo-pravosuddya/>
5. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21 січня 2019 року № 172/5/10: Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 06.08.2020 № 2655/5/362 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0768-20#Text>
6. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» : Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України 21.01.2019 № 172/5/10 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-29>

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Бабанін Сергій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Законом «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. (далі – Закон) в Україні на законодавчому рівні врегульовано основні засади